

Identiteitspolitiek: Een verkenning van een omstreden politiek concept.

Een onderzoek naar de kenmerken van identiteitspolitiek aan de hand van twee klassieke vragen uit de literatuur over politieke representatie.

Naam: Thijs van Boxtel, s4473108

Begeleider: Carla Hoetink

Cursus: Bachelor werkstuk (LET-GESB3100)

Datum: 18 januari 2022

Woordenaantal: 10.721

Inhoudsopgave

Identiteitspolitiek: Een verkenning van een omstreden politiek concept.	1
Inhoudsopgave	2
Introductie	3
Methodologie: Politieke representatie en de rolopvattingen van Kamerleden	4
Onderzoeksvraag en bronmateriaal	6
Hoofdstuk 1: Een korte begripsgeschiedenis.....	7
1.1. De opkomst van identiteitspolitiek.....	7
1.2. Een goede of kwade ontwikkeling?	8
1.3. Identiteitspolitiek in Nederland	9
Hoofdstuk 2: De focus en stijl van ‘identiteitspolitici’ in Nederland	11
2.1. DENK.....	11
2.2. BIJ1	13
2.3. Forum voor Democratie	15
Hoofdstuk 3: Identiteitspolitiek vanaf de jaren zestig	17
3.1. Centrum Democraten	17
3.2. De Boerenpartij.....	18
Resultaten en Conclusie	20
Bibliografie	21
Bronmateriaal	21
Literatuur	22

Introductie

We zijn ondertussen zo gewend geraakt aan termen als ‘collectieve identiteit’, ‘identiteitsgroep’ of ‘identiteitspolitiek’ dat we bijna vergeten zijn hoe kort geleden ze pas onderdeel werden van het politieke debat.¹ In Nederland raakte de term pas begin 21e eeuw ingeburgerd, vooral ter aanduiding van politieke bewegingen die zich nadrukkelijk profileren op basis van bepaalde identiteitskenmerken (BIJ1, BLM-beweging, LHBTI-beweging) en politieke vraagstukken waarin identiteit een primaire rol speelt (zwartepietendebat, genderdebat).² Alhoewel het gaat over een relatief nieuw politiek concept is het bijna niet meer weg te denken uit het huidige politieke debat.

De Amerikaanse politicoloog Francis Fukuyama publiceerde in 2018 het boek *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition* waarin hij de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in de Westerse wereld van de afgelopen zestig jaar verklaard. Hij stelt dat identiteit en identiteitskwesies vanaf de jaren zestig een centralere rol in gaan nemen in de politiek en het publieke debat. Voorbeelden daarvan zijn de opkomst van politieke bewegingen als de Civil Rights Movement, de Tweede feministische golf en de homobeweging, actievoerders die streken tegen discriminatie en sociale ongelijkheid op basis van ras, gender en geaardheid. Volgens Fukuyama zijn deze ontwikkelingen samen te vatten onder de noemer van ‘identiteitspolitiek’. ‘Identity politics has become a master concept that explains much of what is going on in global affairs’.³ De opkomst van ‘identiteitspolitiek’ laat zich volgens Fukuyama verklaren door: ‘demand for recognition of one’s identity’.⁴ Steeds vaker krijgen verschillende groepen het gevoel dat hun identiteit (nationaliteit, religie, etniciteit, geaardheid, gender) niet wordt gerespecteerd of sterker nog, dat zij niet goed worden vertegenwoordigd door de politici van het land waar zij in wonen.

Alhoewel het werk van Fukuyama een goede analyse biedt van de Westerse politieke geschiedenis van de afgelopen zestig jaar, blijft de definitie van de term identiteitspolitiek vrij abstract. Ook in andere politiek wetenschappelijke literatuur wordt identiteitspolitiek vooral gebruikt als een omschrijvende term ter aanduiding van politieke ontwikkelingen die te maken lijken te hebben met identiteit of een bepaalde ‘cultuurstrijd’, maar worden er geen concrete kenmerken aan gekoppeld.⁵ Het wordt dus niet echt duidelijk wat identiteitspolitiek precies kenmerkt. Des te opvallender is het controversiële debat wat in de afgelopen decennia is losgebarsten over de ‘goede’ of ‘kwade’ invloed van identiteitspolitiek op de Westerse democratieën.⁶ Voor- en tegenstanders hebben allerlei normatieve opvattingen over een politieke ontwikkeling die in de politieke wetenschap eigenlijk nog niet goed is geduid. De Amerikaanse sociologe Mary Bernstein merkte in 2005 al treffend op dat het debat rondom identiteitspolitiek te veel voor- en tegenstanders heeft en te weinig analisten.⁷ Dat was een goede constatering. Deze studie mengt zich dan ook niet in het debat over de ‘goede’ of ‘kwade’ invloed van identiteitspolitiek op de Westerse democratieën maar gaat juist op zoek naar de kenmerken van identiteitspolitiek. Dat wordt gedaan aan de hand van een politiek historisch

¹ Google Books Ngram viewer: identity politics/identiteitspolitiek

² M. Broersma en J.W. Koopmans, *Identiteitspolitiek: Media en de constructie van gemeenschapsgevoel* (Groningen 2010) 6.

³ F. Fukuyama, *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition* (Stanford University 2018) 15.

⁴ Fukuyama, *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*, 23.

⁵ Zie o.a.: M. Bernstein, ‘Identity Politics’, *Annual Review of Sociology* (Vol. 33; 2005), 48; C. Heyes, ‘Identity Politics’ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Herfst 2020 editie), 3; P. Cliteur, *Diversiteit, identiteit en de ‘Culture Wars’* (Leiden 2019); E. Engelen, *Het is klasse, suffie, niet identiteit!* (2018).

⁶ Bernstein, ‘Identity Politics’, 49.

⁷ Ibidem, 49.

onderzoek naar een aantal politieke partijen die identiteitspolitiek claimen te voeren, worden ge(dis)kwalificeerd als partijen die identiteitspolitiek voeren of zich nadrukkelijk profileren op basis van een bepaalde identiteit in de afgelopen zestig jaar. Door te kijken naar verschillende politieke partijen die kennelijk identiteitspolitiek voeren biedt het onderzoek een inkijk in de mogelijke kenmerken van identiteitspolitiek. Daarnaast biedt de historische invalshoek inzicht in de opkomst van identiteitspolitiek in Nederland. Er is gekozen voor 1960 omdat de opkomst van identiteitspolitiek in Noord-Amerika en Groot-Brittannië meestal wordt geplaatst in de jaren zestig.⁸

Methodologie: Politieke representatie en de rolopvattingen van Kamerleden

'Wat kenmerkt identiteitspolitiek?', is bij uitstek een vraag over politieke representatie. Achter de kwalificatie 'identiteitspolitiek' schuilt namelijk een antwoord of visie op de vragen *wie* er vertegenwoordigd zouden moeten worden en *hoe* er vertegenwoordigd zou moeten worden door politieke machthebbers. Al sinds de achttiende eeuw zijn er verschillende antwoorden gegeven op deze vragen in de literatuur over politieke representatie en de representatieve democratie.

In deze literatuur heeft de klassieke representatieopvatting van de Engelse politicus Edmund Burke lang centraal gestaan. Volgens Burke moest het Britse parlement zich niet laten leiden door de belangen van verschillende kiesregio's en de opvattingen van hun kiezers. In plaats daarvan moesten zij het algemeen belang dienen en in overleg met de andere volksvertegenwoordigers afgaan op hun eigen oordeel. In de bekende woorden van Burke:

"Parliament is not a congress of ambassadors from different and hostile interests, which interests each must maintain, as an agent and advocate, against other agents and advocates; but Parliament is a deliberative assembly of one nation, with one interest, that of the whole - where not local purposes, not local prejudices, ought to guide, but the general good, resulting from the general reason of the whole."⁹

De Burkiaanse representatieopvatting is vanaf de Franse revolutie vast gemeengoed geworden op het Europese continent. De Nederlandse grondwet stelt bijvoorbeeld dat volksvertegenwoordigers het gehele Nederlandse volk moeten vertegenwoordigen en dat zij moeten stemmen zonder last (onafhankelijk). Met andere woorden: De volksvertegenwoordiger treedt op als gemachtigde en niet als een afgevaardigde van de kiezer. Het uitgangspunt is dat het systeem van politieke representatie (verkiezingen) de representatieve democratie legitimeert.¹⁰

Sinds de jaren negentig is de legitimiteit van de representatieve democratie onder druk komen te staan. Politiek wetenschappelijke analyses spreken over een 'crisis' van de representatieve democratie om vier redenen. De verkiezingsopkomst van landelijke en lokale verkiezingen ligt relatief laag, het vertrouwen in politici en politieke partijen neemt af, we zien een toename in de macht van niet-gouvernementele organisaties en de vraag naar betere vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen zoals culturele minderheden, vrouwen en de natuur neemt toe.¹¹ Vooral de kloof tussen politiek en burger, ofwel de slechte vertegenwoordiging van bepaalde groepen in de samenleving, is een probleem wat stevast terugkomt in het academische onderzoek naar het functioneren van de representatieve democratie, ook in Nederland. In 2018 kreeg de

⁸ Zie o.a.: Fukuyama, *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*; Bernstein, 'Identity Politics'; Heyes, 'Identity Politics'.

⁹ E. Burke, 'Speech to the Electors in Bristol', in: *The Works of the Right Hon. Edmund Burke* (Londen 1854).

¹⁰ R. Andeweg en J. Thomassen: 'Binnenhof van Binnenuit: Tweede Kamerleden over Het Functioneren van de Nederlandse Democratie' (Raad voor het Openbaar bestuur 2007) 14.

¹¹ Zie o.a.: M. Saward, *The Representative Claim* (Oxford University 2010).; Andeweg en Thomassen, 'Binnenhof van Binnenuit'.

Staatscommissie Parlementair stelsel de opdracht van het kabinet Rutte II de regering te adviseren over de toekomstbestendigheid van het Nederlandse parlementaire stelsel. De commissie kwam – niet geheel onverwacht – tot de conclusie dat de grote maatschappelijke en technologische veranderingen van de laatste honderd jaar ertoe hebben geleid dat de regels en gebruiken van ons parlementair stelsel zoals die voor het laatst een eeuw geleden zijn vastgesteld niet meer in alle opzichten toereikend en toepasbaar zijn. Alhoewel het Nederlandse kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging volgens Remkes en zijnen nog altijd als behoorlijk succesvol mag worden beschouwd schiet het tekort op een belangrijk punt: De inhoudelijke representatie van een groot deel van de bevolking. Niet alleen de Nederlandse democratie zit in een legitimiteitscrisis, in heel de Westerse wereld staat het klassieke democratiemodel onder druk.¹²

De veronderstelde ‘legitimiteitscrisis’ van de representatieve democratie heeft het wetenschappelijke debat over politieke representatie in beweging gebracht. Politicologen, historici, rechtsgeleerden en politiek filosofen hebben nagedacht over de vraag hoe het systeem van politieke representatie beter kan voldoen aan de hoge verwachtingen van de burger. Een van de bekendste studies daaruit voortgekomen is *The Representative claim* van Michael Saward. De gerenommeerde politicoloog stelt dat we politieke representatie niet meer zouden moeten benaderen vanuit een statisch electoraal perspectief. In plaats daarvan benadert Saward politieke representatie als een dynamisch proces, wie er wordt vertegenwoordigd door wie en hoe dat gebeurt is constant in beweging. Aan de hand van deze bredere opvatting van politieke representatie laat Saward zien hoe verschillende belangengroepen niet alleen vertegenwoordigd door de overheid, maar bijvoorbeeld ook door maatschappelijke vertegenwoordigers en niet-gouvernementele organisaties.¹³

Ondanks het baanbrekende boek van Saward benaderen de meeste politiek wetenschappelijke studies politieke representatie nog altijd vanuit het electorale perspectief.¹⁴ De twee klassieke vragen die daarbij worden gesteld betreffen *wie* er vertegenwoordigd zouden moeten worden door wie en *hoe* dat zou moeten gebeuren. In een empirische studie naar de rolopvattingen van Kamerleden stellen Andeweg en Thomassen dat het antwoord op die vragen ‘in principe’ is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet. Volgens artikel 50 worden de leden van de Staten-Generaal geacht het gehele Nederlandse volk te vertegenwoordigen. Artikel 67.3 draagt de leden van de Staten-Generaal op te stemmen zonder last. Een visie die duidelijk aansluit bij de klassieke representatieopvatting uit de negentiende eeuw. Uit de parlementsonderzoeken van Andeweg en Thomassen kwam naar voren dat de strekking van de beide artikelen verschillend wordt geïnterpreteerd door Kamerleden. Het antwoord op de vragen *wie* er vertegenwoordigd zouden moeten worden en *hoe* dat zou moeten gebeuren blijkt dus niet zo evident. Sinds de opkomst van de partijpolitiek zien we bijvoorbeeld dat de meeste Kamerleden zich primair beschouwen als vertegenwoordiger van de kiezer van hun partij en niet als een vertegenwoordiger van het hele Nederlandse volk.¹⁵ Alhoewel artikel 50 en artikel 67.3 niet of nauwelijks zijn aangepast zijn de rolopvattingen van Kamerleden wel degelijk aan verandering onderhevig. Rechtsgeleerde Eva van Vught doet daar in haar proefschrift nog een spreekwoordelijk schepje bovenop. Zij stelt dat de betekenis van de grondwet (artikel 50 in dit geval) in feite onderhevig is aan de verschillende interpretaties van Kamerleden, kiezers en andere politieke

¹² Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel, Lage Drempels, Hoge Dijken. Democratie en rechtsstaat in balans (2018) 16-18.

¹³ M. Saward, *The Representative Claim*.

¹⁴ Zie o.a.: Andeweg en Thomassen: ‘Binnenhof van Binnenuit’; E. van Vught, *De Staten-Generaal Vertegenwoordigen Het Gehele Nederlandsche Volk : Een Onderzoek Naar de Veranderingen in de Betekenis van Artikel 50 Grondwet Tussen 1814 En 1983* (Den Haag 2021); B. Manin, *The Principles of Representative Government* (97e druk; Cambridge 1997).

¹⁵ Andeweg en Thomassen: ‘Binnenhof van Binnenuit’ 14-16.

actoren. Zo betekende het *geheele Nederlandsche Volk vertegenwoordigen* na de invoering van het algemeen kiesrecht niet meer dat ieder individueel Kamerlid zelfstandig de algemene belangen van het gehele Nederlandse volk naar eigen inzicht bevorderde zonder daarbij te letten op de specifieke belangen van zijn of haar achterban. In plaats daarvan neigde de betekenis van artikel 50 steeds meer naar de idealen van de partijpolitiek, waarin de politicus zich ziet als een vertegenwoordiger van de partijachterban. Vanuit dat perspectief komen individuele Kamerleden en hun fractiegenoten op voor de idealen en belangen van hun kiezers, zodat alle Kamerleden tezamen een afspiegeling vormen van alle Nederlandse kiezers.¹⁶

Het antwoord op de vragen *wie* er vertegenwoordigd zouden moeten worden door *wie* en *hoe* dat zou moeten gebeuren is dus aan verandering onderhevig. Identiteitspolitiek wordt in dit werkstuk onderzocht in dat kader. Politieke bewegingen en organisaties die 'identiteitspolitiek' voeren hebben namelijk een eigen visie of antwoord op deze vragen. In dat opzicht leent een dergelijk perspectief zich goed om identiteitspolitiek te kenmerken of in ieder geval bepaalde patronen terug te zien. De methode waarmee politieke representatie en de rolopvattingen van Kamerleden in de studie van Andeweg en Thomassen wordt onderzocht, wordt in dit werkstuk ook toegepast. Identiteitspolitiek wordt in deze studie dus gekenmerkt op basis van de *focus of representation* en *style of representation*. Bij de focus van representatie draait het om welk belang een politicus meent te dienen. Wie vertegenwoordigt de politicus en voor welke belangen komt hij op. Bij de stijl van representatie draait het om de rolopvatting van een politicus met betrekking tot de vraag hoe er vertegenwoordigd zou moeten worden. Andeweg en Thomassen onderscheiden daarin drie verschillende categorieën: 1) Het Kamerlid ziet zich als een trustee of gemachtigde. Hij of zij stemt vanuit eigen visie, onafhankelijk van zijn of haar achterban of de partijkoers. 2) Het Kamerlid ziet zich als een delegate of lasthebber. De parlementariër vindt dat hij of zij een directe afgevaardigde van de kiezer is en de politieke wensen van zijn of haar achterban moet volgen. 3) De derde categorie betreft de rolopvatting van de politico. Het Kamerlid vindt dat zijn of haar rol als vertegenwoordiger afhankelijk is van de situatie (tussencategorie).¹⁷

Onderzoeksvraag en bronmateriaal

Aansluitend hierop is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: *Welke patronen of kenmerken zien we terug in de focus en stijl van politieke actoren die worden gekwalificeerd als identiteitspolitiek of identiteitspolitiek claimen te voeren?* De studie draagt daarmee bij aan het politiek wetenschappelijke debat over identiteitspolitiek. Specifiek biedt de studie inzicht in de kenmerken van identiteitspolitiek. Daarnaast draagt de studie bij aan het wetenschappelijke debat over politieke representatie. Specifiek het debat over het dynamische karakter van de manier waarop de principes van politieke representatie worden ingevuld door politici. Bijvoorbeeld hoe de rolopvattingen van een deel van de politici in de afgelopen zestig jaar zijn veranderd.

Om de vraag effectief te beantwoorden is het onderzoek opgedeeld in drie onderdelen. Allereerst wordt de begripsgeschiedenis van identiteitspolitiek onderzocht. De term wordt in het publieke en wetenschappelijke debat op zeer uiteenlopende wijze gebruikt. Het is daarom noodzakelijk om uit te zoeken welke politieke organisaties, individuen en bewegingen worden gekwalificeerd of affiniteit hebben met identiteitspolitiek in Nederland. Op basis van de korte begripsgeschiedenis worden drie kenmerken van identiteitspolitiek geïdentificeerd die zullen fungeren als kapstok voor de analyse. Vervolgens worden de casussen aangereikt die in het tweede en derde deel van de studie zullen worden onderzocht. In deel twee worden drie hedendaagse politieke partijen onderzocht die zijn of worden gekwalificeerd als identiteitspolitiek of identiteitspolitiek claimen te voeren. In deel drie

¹⁶ E. van Vught, *De Staten-Generaal Vertegenwoordigen Het Geheele Nederlandsche Volk*.

¹⁷ R. Andeweg en J. Thomassen: 'Binnenhof van Binnenuit' 14-16.

worden twee historische voorbeelden van identiteitspolitiek onderzocht. Ten slotte worden de resultaten van het onderzoek besproken. In hoeverre zien we bepaalde patronen of kenmerken terug bij politieke organisaties die worden getypeerd als identiteitspolitiek?

Omdat het onderzoek in de eerste plaats gaat over een politiek historisch fenomeen wordt er vooral gebruik gemaakt van historisch bronmateriaal. Een aanzienlijk deel van het bronmateriaal komt uit de Handelingen der Staten-Generaal. De Handelingen bevatten een woordelijk verslag van alles wat in de vergaderingen van het parlement door Kamerleden en bewindslieden is gezegd. Specifiek is gekeken naar de maidenspeech, fragmenten uit commissievergaderingen en fragmenten uit de Algemene Beschouwingen. Vooral de maidenspeech leent zich goed voor dit soort onderzoek. Kamerleden geven in hun eerste toespraak als het ware hun visitekaartje af, regelmatig bespreken zij daarin waarom zij Tweede Kamerlid zijn geworden en hoe zij dat ambt gaan bekleden.¹⁸ Naast de Handelingen wordt er ook gebruik gemaakt van politieke interviews en de websites van verschillende politieke partijen. Deze bieden vaak ook een weergave van de doelen van een politicus of politieke partij en de manier waarop zij dat willen bereiken. Ter inleiding van iedere paragraaf wordt kort beschreven wanneer en waarom de partij is opgericht en welke belangrijke standpunten zij innemen (of innamen) aan de hand verkiezingsprogramma's. Vervolgens wordt er ten minste één bronvoorbeeld aangereikt dat illustreert hoe we kenmerken van identiteitspolitiek terug kunnen zien (of juist niet) bij de betreffende politieke partij. In eerdere politicologische studies naar de rol opvattingen van Kamerleden is veel gebruik gemaakt van parlementaire enquêtes, die zullen in dit onderzoek vooral dienen ter ondersteuning van het kwalitatieve bronmateriaal.¹⁹ De korte begripsgeschiedenis in hoofdstuk één is gebaseerd op secundaire literatuur.

Hoofdstuk 1: Een korte begripsgeschiedenis

1.1. De opkomst van identiteitspolitiek

De term identiteitspolitiek is een letterlijke vertaling van het Engelse 'identity politics', wat in de jaren zestig in zwang raakte in de Angelsaksische wereld. In de tweede helft van de twintigste eeuw ontstonden verschillende politieke bewegingen (Black Civil Rights, Tweede feministische golf, homobeweging) die zich profileerden op basis van claims over de onrechtvaardige behandeling van specifieke sociale groepen. In een poging de opkomst van deze 'new social movements' te duiden kwamen politiek wetenschappers met het concept identiteitspolitiek.²⁰ "NSMs challenge dominant normative and cultural codes, and identity politics in particular evokes the question of how difference is dealt with in a given society."²¹ In de literatuur wordt identiteitspolitiek meestal gekoppeld aan deze vorm van politieke organisatie, vanuit de overtuiging dat verschillende sociale groepen in een samenleving worden onderdrukt; bijvoorbeeld dat bepaalde identiteiten, zoals de vrouwelijke of de Afro-Amerikaanse identiteit in het bijzonder kwetsbaar zijn voor cultureel imperialisme (stereotypering, vooroordelen), geweld, uitbuiting, marginalisatie en machteloosheid. Het doel van die 'New Social Movements' is een gewaardeerd onderdeel te worden van de samenleving, waarin zij gelijk worden behandeld en gelijke rechten genieten.²²

¹⁸ Geraadpleegd: C. Hoetink, 'Gids Voor de Handelingen Der Staten-Generaal' (Nijmegen 2019).

¹⁹ Zie o.a.: Andeweg en Thomassen: 'Binnenhof van Binnenuit'; R. Andeweg en C. van Vonno, 'Kamervragen: Een Enquête Onder Leden van Eerste En Tweede Kamer.' (Den Haag 2018).

²⁰ Zie: Fukuyama, 'Against Identity Politics: The New Tribalism and the Crisis of Democracy,'; Heyes, 'Identity Politics'.

²¹ Heyes, 'Identity Politics' 2.

²² Ibidem, 2.

Het aantal politieke bewegingen dat als identiteitspolitiek wordt gekwalificeerd is erg breed, maar de voorbeelden die in de politiek wetenschappelijke literatuur worden genoemd gaan voornamelijk over bewegingen die strijden voor sociale rechtvaardigheid en culturele erkenning in Westerse democratieën. Naast links-emancipatorische politieke bewegingen, zijn er ook politieke bewegingen aan de rechterzijde van het politieke spectrum die worden gekwalificeerd als identiteitspolitiek.²³ Hierin staan nationalisme en de aard van het volk centraal. Het politieke ideaal van deze bewegingen is vaak het tegenovergestelde van de NSM bewegingen, zij willen minder culturele diversiteit (geloven vaak ook niet in de multiculturele samenleving). Dat perspectief komt voort uit de angst voor het verliezen van hun eigen identiteit. Het gaat dan vaak over lokale gemeenschappen en individuen die het gevoel hebben dat hun cultuur plaats moet maken voor de 'nieuwkomers'.²⁴ Politieke bewegingen als Forum voor Democratie, het Vlaamse belang en Front National nemen daarom harde standpunten in als het gaat over thema's als immigratie en nationale tradities. In de retoriek van die bewegingen wordt vaak teruggegrepen naar een wij-zij verhaal op basis van simpele identiteitskenmerken als etniciteit, religie of taal. Het zwartepietendebat in Nederland illustreert waar beide kampen vandaan komen. De tegenstanders ervaren Zwarte Piet als discriminerend, kwetsend, racistisch en daarom een ongepaste traditie in deze tijd. De voorstanders zien een voor 150 jaar lang onafgebroken traditie verloren gaan, waarvan zij het 'racistische, kwetsende en discriminerende' element in die 150 jaar niet hebben gezien.

Sporadisch worden ook separatistische bewegingen (Catalanen, Balkanoorlogen), politiek activisme voor mindervaliden, voor het behoud van inheemse culturen en vormen van regionale politiek als identiteitspolitiek omschreven.²⁵

1.2. Een goede of kwade ontwikkeling?

Identiteitspolitiek is in de laatste decennia tevens het onderwerp geworden van een controversieel debat wat zich kenmerkt door allerlei normatieve opvattingen over de maatschappelijke impact van identiteitspolitiek. Wat opviel in de analyse van een aantal normatieve kwalificaties is dat ze vaak sterk afhankelijk zijn van de manier waarop identiteitspolitiek wordt gedefinieerd door de desbetreffende criticus.

Volgens de Britse historicus Eric Hobsbawm is er binnen de politieke wetenschap consensus over het feit dat politiek en identiteit inherent verbonden zijn aan elkaar. In essentie gaat het altijd over groepen mensen die een bepaalde maatschappelijke positie delen en van daaruit een politieke oplossing eisen voor hun problemen. Vanuit dat perspectief is eigenlijk iedere vorm van politiek identiteitspolitiek. Identiteit wordt historisch gezien vaak gebruikt als een politiek instrument om groepen mensen te mobiliseren.²⁶ Waar identiteitspolitiek zich onderscheidt van 'klassieke' (sociaaleconomische strijd tussen klasse) vormen van politiek is volgens de marxistisch georiënteerde Hobsbawm de manier waarop identiteit wordt benaderd.²⁷

"Identity politics assumes that only among the many identities we all have is the one that determinist, or at least dominates our politics: being a woman, if you are a feminist, being a Protestant if you are an Antrim Unionist, being a Catalan, if you are a Catalan nationalist, being a homosexual if you are in

²³ Zie o.a.: H. te Velde, *Van Regentenmentaliteit Tot Populisme: Politieke Tradities in Nederland* (2010) 245-250; E. Drayer, *Witte Schuld: over identiteitspolitiek* (Atlas Contact 2019) 89.

²⁴ D. Houtman, 'Posttraditionele identiteiten tussen essentialisme en relativisme', *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis* 34 (2004) 485-507.

²⁵ Bernstein, 'Identity Politics', 49.

²⁶ E. Hobsbawm, voordracht voor het Institute of Education, 'Identity Politics and the Left', *New Left Review* v. 217 (1995).

²⁷ E. Hobsbawm, 'Identity Politics and the Left'.

the gay movement. And of course, that you have to get rid of the others, because they are incompatible with the “real” you.”²⁸

Identiteit wordt dus objectief benaderd, als een onveranderlijk en statische categorie. Politieke bewegingen die identiteitspolitiek voeren profileren zich volgens Hobsbawm uitsluitend op basis van één identiteit (nationaliteit, gender, etniciteit etc.). Die essentialistische benadering van identiteit zorgt voor othering, en daarmee polarisering.²⁹ Hobsbawm definieert identiteitspolitiek dus op een zeer specifieke manier. Een die in één adem genoemd zou kunnen worden met het fascisme of nationaalsocialisme. Soortgelijke kritiek komt vaak voort uit een dergelijke benadering van identiteitspolitiek. Houtman ziet eenzelfde ‘valkuil’ voor links emancipatorische vormen van identiteitspolitiek.

“Kenmerkend voor nieuwe sociale bewegingen is dat ze zich wel verzetten tegen deze onwelwillende bejegening, maar niet tegen hun “anders” zijn. Degenen die zich rekenen tot zo’n beweging zijn, ook naar eigen oordeel, inderdaad anders. Zij verwerpen slechts de gedachte dat dit zou betekenen dat zij “minder” zijn en strijden voor culturele erkenning van hun identiteit.”³⁰

Dat lijkt paradoxaal, de nieuwe sociale bewegingen claimen immers op te komen tegen sociale onrechtvaardigheid en discriminatie in elk mogelijke vorm. Echter zien we ook hier de neiging naar een essentialistische benadering van identiteit. Dat kan leiden tot omgekeerde vormen van racisme, seksisme en ‘positieve discriminatie’. Volgens Houtman is dat precies het probleem van identiteitspolitiek: “Men vergeet dat identiteiten constructies zijn die constant veranderlijk zijn en dus geen objectieve ‘ware’ categorieën zijn”. Kritiek op identiteitspolitiek in het publieke en academische debat loopt in grote lijnen langs deze argumenten.³¹

Die kritiek heeft er toe geleid dat identiteitspolitiek, vooral in het publieke debat een negatieve lading heeft gekregen. Emeritus hoogleraar antropologie Gloria Wekker omschrijft een zelfde ontwikkeling in de bestseller *Witte onschuld*. Wekker stelt dat identiteitspolitiek een begrip is geworden wat voornamelijk wordt gebruikt als negatief frame voor sociale bewegingen die uitgaan van een gedeelde achtergestelde positie van verschillende culturele groepen. Het beeld wat wordt neergezet vanuit dat perspectief is volgens haar een karikatuur van een veel complexere politieke ontwikkeling, die voornamelijk een positieve invloed heeft gehad op de Westerse samenleving. De nadruk zou volgens Wekker juist moeten liggen op de verdiensten van politieke bewegingen als de Civil Rights Movement en de homobeweging.³² Coolsaet benadrukt ook de positieve invloeden die ‘identitaire mobilisatie’ kan hebben. Bijvoorbeeld door het politiek bewust maken van groepen die moeilijk integreren (bijvoorbeeld jongeren en de moslimgemeenschap in Nederland en België). Coolsaet en Wekker benaderen identiteitspolitiek vanuit een bredere definitie.³³ Vanuit dat perspectief wordt identiteitspolitiek juist in een positiever daglicht geplaatst.

1.3. Identiteitspolitiek in Nederland

In Nederland raakte de term identiteitspolitiek pas aan het begin van deze eeuw ingeburgerd, vooral ter aanduiding van de politieke organisatie van culturele minderheden zoals de moslimgemeenschap, het genderdebat en politieke kwesties over het koloniale verleden zoals het zwartenpietendebat.³⁴

²⁸ Ibidem, 5.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Houtman, ‘Posttraditionele identiteiten tussen essentialisme en relativisme’, 497.

³¹ Ibidem.

³² G. Wekker, *White innocence: Paradoxes of Colonialism and Race* (Duke University Press 2017) 11.

³³ R. Coolsaet, *De geschiedenis van de wereld van morgen* (Halewyck 2008).

³⁴ Broersma en Koopmans, *Identiteitspolitiek: Media en de constructie van gemeenschapsgevoel*, 6.

De omschrijving en het gebruik van de term hier toont veel gelijkenissen met het multiculturalisme. In deze politieke stroming staan de ongelijke machtsverhoudingen tussen verschillende culturele groepen in het democratisch bestel centraal. Vanaf de jaren tachtig gaan verschillende politieke partijen de principes van het multiculturalisme aan de orde stellen, met het oog op de samenstelling van de Nederlandse bevolking. Het uitgangspunt hierbij was dat democratische politieke organisaties alleen goed kunnen functioneren als er een voldoende mate van representativiteit werd gewaarborgd (de politieke stem van culturele minderheden moest zichtbaar worden).³⁵ Het multiculturalisme heeft er ten dele voor gezorgd dat culturele minderheden een betere machtspositie hebben gekregen in de Nederlandse democratie. Binnen de gevestigde partijen is dat weliswaar niet helemaal gelukt, het CDA en de PVDA (uitgesproken voorstanders van het multiculturalisme) zijn niet meer de grootste vertegenwoordigers van culturele minderheden. In plaats daarvan zijn nieuwe politieke partijen als DENK, BIJ1 en NIDA de belangrijkste vertegenwoordigers van culturele minderheden in Nederland geworden.³⁶ Net deze partijen worden regelmatig gekwalificeerd als identiteitspolitiek. Het belangrijkste verschil tussen de gevestigde partijen en deze nieuwere politieke organisaties lijkt de politieke organisatie vanuit een bepaalde identiteit in plaats van een politiek ideaal. De claim die wordt gemaakt is dat bijvoorbeeld de beweging DENK zich sterk profileert op basis van de Islamitische identiteit en niet zozeer vanuit een politiek ideaal. In hoofdstuk twee wordt onderzocht in hoeverre dat het geval is bij DENK en BIJ1 vanuit de politieke focus en stijl van de twee partijen.

De hierboven genoemde partijen kunnen we scharen onder links-emancipatorische identiteitspolitiek. Rechts-nationalistische partijen als Forum voor Democratie en de Partij Voor de Vrijheid worden ook steeds vaker in verband gebracht met identiteitspolitiek. Opvallend daarbij is dat deze partijen zich sterk proberen te distantiëren van de kwalificatie.³⁷ Rechts-nationalistische partijen zijn zeker niet nieuw in de naoorlogse Nederlandse politiek. De Centrumdemocraten kwamen in de jaren tachtig bekend te staan als een partij die een extreemrechtse toon aansloeg. De partij profileerde zich nadrukkelijk op basis van de Nederlandse identiteit en had een uitgesproken idee over wat die identiteit dan wel betrof. In dat opzicht waren zij een tegenhanger van het multiculturalisme, die de meervoudigheid van de Nederlandse cultuur juist benadrukte. Rechts-nationalistische partijen worden in verband gebracht of gekwalificeerd als identiteitspolitiek omdat ook zij zich nadrukkelijk profileren op basis van een bepaald identiteitskenmerk in plaats van een politiek ideaal, in dit geval de Nederlandse nationaliteit (en daarbij een uitgesproken idee hebben over het karakter van 'de Nederlander'). In hoofdstuk twee wordt onderzocht in hoeverre dat het geval is bij Forum voor Democratie op basis van de focus en stijl van de politieke partij. In hoofdstuk drie wordt gekeken naar de Centrumdemocraten en de Boerenpartij. De Boerenpartij kan niet een op een vergeleken worden met een rechts-nationalistische partij, maar toont op voorhand wel kenmerken van rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Zo richtte de partij zich in eerste instantie nadrukkelijk op de belangen van een specifieke groep en liep de politieke organisatie van de partij langs de gelederen van de boerengemeenschap.

Alhoewel identiteitspolitiek een zeer breed gebruikte politieke term is geworden zijn er een aantal kenmerken die stevast terugkomen als we kijken naar het gebruik van de term. De belangrijkste kenmerken van identiteitspolitiek worden aangestipt in het citaat van Hobsbawm. (1) Ten eerste gaat het vrijwel altijd over politieke bewegingen die nadrukkelijk de belangen van één specifieke groep behartigen. Daarbij bepaalt één gemeenschappelijk identiteitskenmerk (etniciteit, gaardheid,

³⁵ R. Ensel, 'Multiculturalisme in de Politieke Partij' *Migrantenstudies* 19 (2003): 156–172.

³⁶ R. Ensel, 'Multiculturalisme in de Politieke Partij', 156-172.

³⁷ Zie o.a. de uitzending van WNL op Zondag (15 september 2019).

gender etc.) de politieke koers en standpunten die zo'n organisatie inneemt, in mindere mate een politiek ideaal of visie. (2) Het tweede, en misschien wel belangrijkste kenmerk, is de sterke neiging tot zelfdefinitie van die specifieke groep ten opzichte van de rest van de samenleving. De politieke bewegingen waaraan identiteitspolitiek wordt toegeschreven karakteriseren de groep die zij vertegenwoordigen op een specifieke manier. Identiteit wordt vanuit dat perspectief objectief benaderd, het is een statische onveranderlijke categorie. We kunnen daarbij onderscheid maken tussen links-emancipatorische en rechts-nationalistische vormen van identiteitspolitiek. Bij links-emancipatorische identiteitspolitiek gaat het over politieke organisaties die opkomen voor de belangen van gemarginaliseerde groepen of culturele minderheden in een samenleving (inclusie en erkenning van gemarginaliseerde groepen). Bij rechts-nationalistische identiteitspolitiek staan de nationale identiteit en de 'ware' aard van het volk centraal (exclusie van andere culturen). (3) Een derde gemeenschappelijk kenmerk is de manier waarop zo'n politieke organisatie tot stand komt. Deze organisaties gebruiken identiteit nadrukkelijk als een manier om mensen politiek te mobiliseren. In de komende hoofdstukken wordt onderzocht in hoeverre we deze patronen terug zien in de focus en stijl van de betreffende politieke partijen.

Hoofdstuk 2: De focus en stijl van 'identiteitspolitici' in Nederland

2.1. DENK

Wanneer men in Nederland identiteitspolitiek bespreekt komt de politieke partij DENK vaak al snel ter sprake. DENK wordt in de media en door politici regelmatig expliciet in verband gebracht met identiteitspolitiek.³⁸ De partij werd in 2015 opgericht door Tunahan Kuzu en Selçuk Öztürk. Beide mannen werden in november 2014 uit de Tweede Kamer fractie van de PvdA gezet omdat ze kritiek hadden geleverd op partijgenoot en toenmalig minister van Sociale Zaken Lodewijk Asscher. Ze vonden dat Asscher zich te kritisch uitliet over Turkse organisaties zoals Mili Görüs. Hoe zien we identiteitspolitiek terug bij de politieke partij DENK, *wiens* belangen zegt de partij te vertegenwoordigen en *hoe* doen ze dat in de praktijk?³⁹

Het belangrijkste speerpunt van het verkiezingsprogramma 'Denkend aan Nederland' is de bestrijding van institutioneel racisme en het bevorderen van een inclusieve samenleving op basis van diversiteit en verdraagzaamheid. DENK wil dat de overheid meer maatregelen neemt tegen discriminatie en racisme door quota voor Nederlanders met een immigratieachtergrond, vrouwen en mensen met een beperking; en door het invoeren van een racismeregister waarin burgers die zich racistisch uitlaten en gedragen worden geregistreerd en in het vervolg beperkter gebruik kunnen maken van bepaalde overheidsvoorzieningen. Daarnaast constateert DENK een grote kloof tussen politiek en burger. Vooral mensen met een migratieachtergrond en andere culturele minderheden worden volgens de partij niet goed vertegenwoordigd in de Tweede Kamer. DENK stelt vooral op te komen voor 'mensen die zich niet gehoord voelen in de politiek'.⁴⁰ In de praktijk richt de partij zich vooral op mensen met een migratieachtergrond en de moslimgemeenschap in Nederland.

Dat de partij zich vooral hard maakt voor de belangen van de moslimgemeenschap zien we tevens terug in de wetsvoorstellen en moties die worden ingediend, de thema's van debatten die worden

³⁸ Zie o.a.: Valentijn de Hingh, 'Hoe los je racisme, seksisme en homofobie op? Allemaal tegelijk', *De Correspondent* (1 mei 2020); John Jansen van Galen, 'Het einde van identiteitspolitiek: Stem wat je vindt, niet wat je bent', *Het Parool* (30 mei 2020).

³⁹ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DENK), <https://dnpp.nl/> (geraadpleegd 23 december 2020).

⁴⁰ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DENK).

aangevraagd en de mondelinge vragen die worden gesteld in de Tweede Kamer. DENK bijt zich vast in thema's als discriminatie op de arbeidsmarkt, etnische profilering door verschillende overheidsinstanties, het immigratiebeleid en de diplomatieke relatie tussen Nederland het Turkije. In de standpunten die DENK inneemt in deze politieke kwesties profileert de partij zich nadrukkelijk op basis van de Islamitische identiteit. De maidenspeech Farid Azarkan illustreert hoe dat zich in de praktijk uit. De tegenwoordige fractievoorzitter van DENK spreekt zich daarin uit over 'hoe racistisch Nederland is' en legt sterk de nadruk op voorbeelden van discriminatie jegens Nederlandse moslims en de ongelijke verhoudingen tussen allochtone en autochtone Nederlanders:

De heer Azarkan (DENK): [...] Vorig jaar werd dit debat in de Tweede Kamer aangevraagd naar aanleiding van een uitzending van Nieuwsuur over de vraag hoe racistisch Nederland is. En terwijl burgers dagelijks te maken hebben met discriminatie, permitteert de politiek het zich om een jaar te wachten om daarover te praten. Welk signaal geven wij daarmee af? [...] Als we op die cijfers inzoomen, blijkt dat discriminatie op basis van afkomst en religie schrikbarend toeneemt. Was het niet de minister die in zijn brief van 29 september schreef: "Opvallend vaak zijn moslima's met hoofddoek doelwit van verbaal en fysiek geweld"? Ik heb deze zin een paar keer moeten lezen, omdat ik moest gissen naar wat de minister hiermee bedoelde. Nu ik hier toch sta, kan ik het ook net zo goed vragen. Kan de minister toelichten wat hij bedoelt met "opvallend vaak"? Heeft de minister een soort norm van wanneer het niet opvallend vaak is? Ik vraag mezelf af of er een samenhang zou zijn met de haat die ook hier wordt gepredikt door Geert Wilders en zijn PVV en die steeds vaker wordt overgenomen. Ik heb met afschuw gezien hoe #hoedangeert? werd gebezigd. Ik wil niet weten hoe Geert Wilders moslims gaat uitzetten. Ik wil niet weten hoe Geert Wilders korans gaat verbieden en zeker niet hoe Geert Wilders moskeeën gaat sluiten. Deze moskeeën hebben namelijk steeds vaker en meer te maken met haat, geweld en bedreigingen. Waarom krijgen deze moskeeën niet gewoon de middelen om zich te beveiligen in plaats van een papieren handreiking? Wordt het niet tijd voor een actieplan: Einde aan moslimdiscriminatie? [...] Ik rond af. De kwaliteit van de democratie wordt bepaald door de manier waarop zij omgaat met minderheden. Ik kom tot de conclusie dat wij op dit punt nog heel veel werk te verzetten hebben.⁴¹

Alhoewel Azarkan niet direct uitspreekt enkel op te komen voor de moslimgemeenschap in Nederland worden de belangen van die specifieke groep wel ten stelligst verdedigd. Een voorbeeld wat dat goed weergeeft is het dispuut met Geert Wilders (PVV), die door leden van DENK wordt beticht van moslimhaat. Deze debatstijl en invalshoek vormt een rode draad in de manier waarop DENK zich positioneert in de Tweede Kamer. Dat is bijvoorbeeld ook terug te zien in de standpunten die DENK inneemt met betrekking tot de diplomatieke relatie tussen Nederland en Turkije en het Israël-Palestina conflict. Terwijl de gehele kamer zich sterk uitspreekt tegen het beleid van president Erdoğan wil DENK geen afstand nemen van het huidige Turkse regime. De partij weigert zich kritisch te uiten over Erdoğan en vragen over het onderwerp worden het liefst vermeden. Naar aanleiding van de houding van de partij jegens het Turkse regime noemde Halbe Zijlstra (VVD) DENK in 2016 'de lange arm van Erdoğan', een etiket wat sindsdien blijft plakken. Ook in het Israël-Palestina conflict neemt DENK een duidelijk Islamitisch standpunt in. In politieke kwesties waarin de Islamitische gemeenschap weinig belang heeft neemt DENK vaak gematigdere standpunten in.⁴²

Kijkend naar de *focus* en *stijl* van de politieke partij DENK zijn er een aantal patronen van identiteitspolitiek terug te zien. Alhoewel DENK stelt op te komen voor alle culturele minderheden in Nederland richt de partij zich in de praktijk voornamelijk op een specifieke groep: De Islamitische gemeenschap. Dat doet de partij vooral door te strijden tegen vormen van stereotypering, marginalisering en discriminatie tegen die groep. Op basis van dit bronmateriaal kunnen we niet

⁴¹ HTK 20 april 2017, n. 65 item 4, Plenair debat over racisme en discriminatie in Nederland.

⁴² Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DENK)

stellen dat DENK nadrukkelijk bezig is met het zelf definiëren van de moslimcultuur in Nederland, wel verzet het zich zeer nadrukkelijk tegen negatieve stereotypes en vooroordelen, wat kan worden gezien als een vorm van zelfdefinitie. De Islamitische identiteit bepaalt in veel gevallen hoe DENK zich positioneert in het debat, in mindere mate een politiek ideaal of visie. Vanuit dit perspectief kunnen we stellen dat DENK in ieder geval kenmerken vertoont van links-emancipatorische identiteitspolitiek. Om het een schoolvoorbeeld van identiteitspolitiek te noemen vergt uitgebreider bronnenonderzoek en bewijsmateriaal.

2.2. BIJ1

Naast DENK wordt de politieke partij BIJ1 ook regelmatig expliciet in verband gebracht met identiteitspolitiek. Het is een van de weinige partijen die ook zelf identiteitspolitiek claimen te voeren.⁴³ In dat opzicht ziet de partij zich als een opvolger van de nieuwe sociale bewegingen uit de jaren zestig. BIJ1 is een partij met een radicaal links programma. In 2016 werd ze opgericht onder de naam 'Artikel1' door Sylvana Simons. Simons was voorheen lid van DENK, maar vertrok omdat ze vond dat DENK polariserend te werk ging, er geen ruimte was voor de aanpak van problemen als homohaat en seksisme en er geen bescherming werd geboden toen zij van buitenaf werd bedreigd. BIJ1 werd opgericht om sociale ongelijkheid te bestrijden. Culturele minderheden zijn volgens de partij nog te vaak slachtoffer van discriminatie, intimidatie, stereotypering, uitbuiting en marginalisatie.⁴⁴ Hoe zien we identiteitspolitiek bij de politieke partij BIJ1, *wiens* belangen zegt de partij te vertegenwoordigen en *hoe* doen ze dat in de politieke praktijk?

Met het verkiezingsprogramma van 2021 positioneert BIJ1 zich aan de uiterste linkerflank van het Nederlandse partijenstelsel. De partij streeft naar een maatschappij op basis van gelijkwaardigheid, rechtvaardigheid en solidariteit zonder de uitbuiting van het kapitalisme en racisme. BIJ1 stelt dat het koloniale verleden van Nederland nog altijd doorwerkt in tal van sectoren: zorg, politie, onderwijs, justitie en arbeidsmarkt. Om de racistische elementen uit de samenleving te bannen wil BIJ1 onder andere Artikel 1 uitbreiden tot genderidentiteit, etniciteit, afkomst, nationaliteit en beperkingen. Daarbij zou de antidiscriminatiewet veel strenger moeten gehandhaafd. Voorts wil de partij quota instellen voor vrouwen, culturele minderheden en seksuele minderheden om te zorgen voor een representatieve overheid.⁴⁵ De politieke *focus* van de partij richt zich in die zin niet zozeer op één specifieke groep maar juist op één probleem. Discriminatie, racisme, stereotypering, uitbuiting en marginalisering komen voortdurend terug in de retoriek van Simons, momenteel de enige gezetelde voor BIJ1 in de Tweede Kamer. Illusterend is de maidenspeech van Simons waarin zij duidelijk aangeeft voor welk probleem (en daarmee wiens belang) zij in de Tweede Kamer zit.

Mevrouw Simons (BIJ1): Dank u, voorzitter. Het is mijn maidenspeech, dus staat u mij toe om een persoonlijke noot toe te voegen. Voor u staat een trotse vrouw, een vrouw die al heel veel overwon in het leven. Geboren in de kolonie, waar de oma van mijn moeder nog als slavin tewerkgesteld werd. En dan de grote oversteek, als dreumes, naar een moederland, waar ik er, ondanks mijn bij geboorte gegeven Nederlandse paspoort, toch nooit helemaal bij schijn te horen. Ik ben in mijn leven al officieel buitenlander, medelander, nieuwe Nederlander en allochtoon geweest. Of, ook heel populair was: exotisch. Een generationele buitensluiting, die zelfs mijn prachtige kleinkind nog op haar schouders zal dragen. Haar grootmoeder is tenslotte niet in Nederland geboren. Als geen ander zie ik, weet ik, voel ik en heb ik ervaren hoe zwaar het kan zijn om zulke uitsluiting te overwinnen. Het lukte mij met vallen en opstaan. Maar wat nu als ik daarbij hulp nodig had gehad van de overheid? Wat als ik op mijn 21ste als alleenstaande moeder aanspraak had moeten maken op kinderopvangtoeslag? Dan stonden mijn kinderen en ik, net als de vele gedupeerde gezinnen, nu te kijken naar de brokstukken van ons leven.

⁴³ Zie: VPRO podcast Polititia, De jaren '00 en identiteitspolitiek. Met Sylvana Simons (Seizoen 1 aflevering 13).

⁴⁴ Documentatiecentrum Politieke Partijen Nederland (BIJ1, geraadpleegd 25 november 2021).

⁴⁵ Documentatiecentrum Politieke Partijen Nederland (BIJ1).

Dan stonden we ons wanhopig af te vragen: hoe nu verder? In de afgelopen dagen sprak ik enkele van die ouders. Met hun hartverscheurende verhalen bevestigden zij de noodzaak die ik vijf jaar geleden voelde om de politiek in te gaan. Dit land staat aan de rand van een ravijn, waar burgers stelselmatig zo diep mogelijk in worden geduwd. Ik walg van het gebrek aan menselijkheid, het gebrek aan redelijkheid en het gebrek aan verantwoordelijkheid bij dit kabinet. [...] Het zijn niet enkel de ouders van het toeslagenschandaal over wie het gaat vandaag. Het zijn de gedupeerden van de aardbevingen in Groningen, het is eenieder die slachtoffer werd van institutioneel racisme bij de politie, de IND, het UWV — eigenlijk zo'n beetje elke uitvoeringsinstantie die wij in Nederland kennen.⁴⁶

In de debatten waarin Simons zich mengt en in de thema's die zij aankaart komt het racismeprobleem opvallend vaak terug. Vanuit dat perspectief wordt BIJ1 in de media en door collega's regelmatig als een 'one-issuepartij' bestempeld. Een one-issuepartij is een partij die wordt opgericht om maar een beperkt aantal doelen te bereiken. Meestal zijn die doelen gericht op een enkel politiek thema of op één doelgroep.⁴⁷ Anders dan DENK richt BIJ1 zich dus niet op één specifieke doelgroep, maar juist op één politiek onderwerp. In hoeverre we dit moeten zien als een kenmerkend aspect van identiteitspolitiek is een lastige vraag. We kunnen constateren dat Simons haar politieke standpunten niet inneemt vanuit een specifieke identiteit, maar ze benadert veel maatschappelijke problemen wel vanuit een bepaalde invalshoek. De strijd tegen vormen van uitbuiting en discriminatie wordt in de literatuur vaak wel gekoppeld aan het voeren van identiteitspolitiek, iets wat in dat opzicht ook door Simons wordt geclaimd.

Omdat BIJ1 de neiging heeft veel maatschappelijke problemen te koppelen aan vormen van discriminatie, stereotypering en vooroordelen monden veel debatten uit in een woordenspel over de karakterisering van bepaalde bevolkingsgroepen, het gebruik van bewoordingen als het gaat over bepaalde bevolkingsgroepen en waarom dat al dan wel of niet zou moeten kunnen. Het definiëren van een bepaalde identiteit of het afzetten tegen stereotypering en vooroordelen is iets waar de partij constant mee bezig is. Een fragment uit een debat over de begroting van het Ministerie van Justitie en Veiligheid tussen Ferd Grapperhaus (CDA) en Sylvana Simons illustreert hoe dat zich in de praktijk uit.

De heer Grapperhaus (CDA): [...] Wij zijn ook geen narcostaat. Tegen de mensen die zeggen dat we dat wel zijn of dat het al te laat is, zeg ik: nee, want dan stond hier iemand met een exotische achtergrond in de zin van afkomstig van een cocaïnebende uit een of ander ver oord. Dan hadden we het niet meer voor het zeggen. Maar we hebben gewoon een democratie, waar iedereen gewoon zijn plek heeft.

De voorzitter: Ik geef even het woord aan mevrouw Simons van BIJ1 als het u goed vindt, want volgens mij wilde zij reageren op iets anders.

Mevrouw Simons (BIJ1): Ik heb toch een beetje moeite met de stelling dat drugscriminaliteit of een narcostaat automatisch inhoudt dat op de plaats van de minister iemand zou staan met een "exotische achtergrond". Ik zou graag van de minister horen wat hij daar precies mee bedoelt. Volgens mij hebben wij het bij Nederlandse drugsproblematiek over het algemeen gewoon over Nederlanders. Als we het hebben over de bovenwereld die zich ten dienste stelt van die onderwereld en daarmee ondermijning veroorzaakt, hebben we het volgens mij gewoon over Nederlandse notarissen, advocaten en andere faciliteiten. Ik zou dus heel graag willen horen wat de minister bedoelt met dat narco gelijkstaat aan exotisch.⁴⁸

⁴⁶ HTK 29 april 2021, n. 73 item 5, Plenair debat over bericht dat het kabinet informatie over de toeslagenaffaire voor de Tweede Kamer achterhield.

⁴⁷ P. Cliteur, *Diversiteit, identiteit en de 'Culture Wars'* (Leiden 2019) 140.

⁴⁸ HTK 19 januari 2022, n. 27 item 10, debat over Begroting van Justitie en Veiligheid.

Het gaat Simons in dit geval over de manier waarop Grapperhaus de karakterisering 'exotisch' koppelt aan drugscriminelen. Ze wekt de suggestie dat Grapperhaus daarmee bedoelt dat drugscriminelen enkel uit verre landen zouden komen en zij zich niet onder de 'Nederlandse' bevolking zouden bevinden, een karakterisering waar ze zich in het vervolg stellig tegen verdedigt. Want waarom koppelt te minister 'exotische' bevolkingsgroepen aan drugscriminaliteit en niet de Nederlandse bevolking zelf. Het gaat er in dit geval niet om of Simons gelijk heeft, maar om de manier waarop zij het debat aan gaat. In die stijl van debatteren worden vaak identiteitskwesies opgerakeld.

Als we kijken naar de politieke focus van BIJ1 in relatie tot identiteitspolitiek valt het vooral op dat de partij opkomt voor groepen die worden gemarginaliseerd, uitgebuit of gediscrimineerd op bepaalde manieren. In dat opzicht toont BIJ1 duidelijk kenmerken van links-emancipatorische identiteitspolitiek. Wanneer we kijken naar de politieke stijl van Simons valt op dat zij veel debatten aangaat vanuit een invalshoek die wijst op de ongelijkwaardigheid of ongelijkheden tussen verschillende bevolkingsgroepen of soorten mensen. Dat zorgt ervoor dat veel debatten uiteindelijk uitmonden in identiteitskwesies waarin zelfdefinitie of de karakterisering van bepaalde culturen niet ongewoon is. Gelet daarop toont de politieke stijl van BIJ1 ook duidelijke kenmerken van links-emancipatorische identiteitspolitiek.

2.3. Forum voor Democratie

Forum voor democratie werd in 2015 opgericht als denktank naar aanleiding van het Oekraïnereferendum. In 2017 nam FVD onder leiding van Thierry Baudet voor het eerst deel aan de Tweede Kamerverkiezingen waarin de partij twee zetels behaalden. Forum ziet zichzelf als een liberaal-conservatieve partij maar wordt doorgaans ook beschouwd als rechts-populistisch, nationalistisch en soms extreemrechts. Elma Drayer omschreef Forum in haar boek *Witte Schuld. Over identiteitspolitiek*, als een partij die rechts-nationalistische identiteitspolitiek voert.⁴⁹ Een 'aantijging' waar de partij zichzelf nadrukkelijk van distantieert. Hoe zien we patronen van identiteitspolitiek terug in de politieke focus en stijl van Forum?

Het belangrijkste speerpunt van Forum is het vernieuwen van de Nederlandse democratie. Het huidige systeem is volgens Forum in feite een 'partijkartel': De gevestigde partijen bepalen hoe de macht wordt verdeeld, niet alleen in de regering en kamers maar ook bij andere overheidsinstanties als gemeenten, de publieke omroep en de belastingdienst. Forum wil dat 'partijkartel' doorbreken door middel van het invoeren van bindende referenda, bindende volksinitiatieven, direct gekozen burgemeesters en een 'e-democratie'.⁵⁰ Daarnaast is Forum faliekant tegen de Europese Unie. Volgens de statuten van de partij is een democratie alleen mogelijk binnen de kaders van de soevereine natiestaat. Binnen die kaders zouden volksvertegenwoordigers in Nederland op moeten komen voor de gehele Nederlandse bevolking.⁵¹ De representatieopvatting van Forum loopt in die zin parallel met de klassieke representatieopvatting uit de negentiende eeuw. Volgens Forum vertegenwoordigen politici tegenwoordig de partij en partijvisie in plaats van de Nederlandse bevolking. Het doel is uiteindelijk de soevereiniteit weer terugbrengen naar het Nederlandse volk, in plaats van de politieke partij. In de praktijk zien we dat Forum zich richt op een specifieke groep mensen die in de basis te maken hebben met twee maatschappelijke problemen. Ten eerste de politieke stemmer die te maken heeft met tal van sociale onzekerheden, bijvoorbeeld in de zorg, veiligheid en op de huizenmarkt. Ten tweede de politieke stemmer die bang is zijn culturele identiteit

⁴⁹ Drayer, *Witte schuld. Over identiteitspolitiek*, 89.

⁵⁰ <https://www.parlement.com/> (Forum voor Democratie, geraadpleegd 12 februari 2022).

⁵¹ <https://www.fvd.nl/> zie: standpunten → Aanpakken van immigratie (geraadpleegd 12 februari 2022).

te verliezen aan 'nieuwkomers'.⁵² Het zwartepietendebat is een goed voorbeeld van een ontwikkeling die deze sentimenten aanwakkert. Veel van deze problemen hebben volgens Forum te maken met het migratiebeleid van de afgelopen decennia. Zij stellen dat de komst van kansarme migranten het welzijn van het 'eigen' Nederlandse volk en de Nederlandse democratie in het geding brengt.⁵³ Waar links-emancipatorische politieke bewegingen in naam strijden voor het includeren van bepaalde groepen in de samenleving, zien we bij Forum juist de neiging bepaalde groepen te excluderen van de Nederlandse samenleving. In de retoriek van Forum wordt er dan ook vaak een scherpe tegenstelling geschetst tussen de Nederlander en de ander (de buitenlander, migrant, moslim). Dat is onder andere goed terug te zien in een recent debat over de huisvesting van statushouders tussen Freek Janssen (FVD) en Caroline van der Plas (BBB).

De heer Jansen (FVD): [...] Want al decennia lang staan onze grenzen wagenwijd open. In 1947 was de Nederlandse bevolking voor nog meer dan 99% Nederlands. Inmiddels zijn we afgegleden naar 74%. De geleidelijke maar gestage vervanging van onze bevolking gaat door. De projecties variëren van 2050 tot 2100, maar ergens in de tweede helft van deze eeuw zijn Nederlanders een minderheid in eigen land. Dit jaar nog moeten we nog duizenden asielzoekers een woning geven, binnen een maand dus, en volgend jaar moeten dat er nog bijna drie keer zoveel zijn. Waar een asielzoeker gemiddeld een sociale huurwoning toegewezen krijgt binnen tien weken, moet een Nederlander inmiddels tien jaar wachten.

Mevrouw Van der Plas (BBB): Dank u wel, voorzitter. Ik heb een korte vraag. Kan de heer Jansen ons de definitie geven van "Nederlander"?

De heer Jansen (FVD): Ja. Ik denk dat iedereen dat wel weet. Nederlanders zijn gewoon de mensen die hier altijd zijn geweest.

Mevrouw Van der Plas (BBB): Mijn moeder komt uit Ierland, is gewoon getrouwd met een Nederlandse man.

De heer Jansen (FVD): Ja, dat is hartstikke mooi.

Mevrouw Van der Plas (BBB): Ze is ook gewoon Nederlander, maar ze is niet altijd hier geweest. Als we helemaal teruggaan in de historie: heel veel mensen stammen af van hugenoten of van Fransen of van Spanjaarden. Ik wil wel duidelijk hebben, voor de zuiverheid van de discussie, wat een Nederlander is.

De heer Jansen (FVD): Mensen kunnen dus ook Nederlander worden, zoals de moeder van mevrouw Van der Plas. Dat klopt. Dat gebeurt ook. Ik denk dat grotendeels iedereen het wel aanvoelt of iemand een Nederlander is of niet. In elk geval is het heel duidelijk dat de cijfers uitwijzen dat de mensen die uit Nederland komen — dat zijn de mensen die hier nou eenmaal zijn geweest, en dat kunnen sommige mensen vervelend vinden, maar ja, de geschiedenis gaat zoals die gaat — steeds meer in de minderheid raken. Die groep neemt steeds verder af.⁵⁴

Janssen speelt in dit debat in op de twee problemen waarmee de rechts-nationalistische kiezer mee kampt. Het gaat over de sociale onzekerheid op de huizenmarkt, die volgens Janssen voor een deel wordt veroorzaakt door migranten (statushouders), en over de Nederlandse etniciteit, die volgens Janssen ook onder druk wordt gezet door de migratiestromen. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de Nederlander en de immigrant.

⁵² Zie o.a.: T. Baudet, *Oikofobie. De angst voor het eigene* (Amsterdam 2013); T. Baudet, *De aanval op de natiestaat* (Amsterdam 2012); G. Annemans, *De ontvoering van Europa* (Gent 2019).

⁵³ <https://www.fvd.nl/>; zie: standpunten → Aanpakken van immigratie.

⁵⁴ HTK 25 januari 2021, n. 32 item 8, Plenair debat over de huisvesting van statushouders.

Wanneer we kijken naar de politieke focus van de partij in relatie tot identiteitspolitiek valt op dat de partij zich richt op een groep Nederlanders die zich om twee redenen ongehoord voelt: Sociale onzekerheid en de angst voor het verlies van een bepaalde culturele identiteit. Daarnaast richt de partij zich tot 'de Nederlander' en heeft daarbij een duidelijk beeld over wat de Nederlandse etniciteit precies behelst. In dat opzicht zien we bij Forum dus wel degelijk kenmerken van rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Dat wordt nog eens bevestigd door de politieke stijl van Baudet en zijn. Vanuit het perspectief van het verlies van een bepaalde culturele identiteit wordt er in het debat regelmatig gesproken in wij-zij termen. Daarbij zet Forum zich vooral af tegen de invloeden van buitenlandse culturen in Nederland (bijvoorbeeld de Islam) en spreekt het zich uit over het karakter van de Nederlandse identiteit.

Hoofdstuk 3: Identiteitspolitiek vanaf de jaren zestig

Alhoewel identiteitspolitiek in Nederland een relatief nieuwe term is zijn een aantal kenmerken van het politieke fenomeen historisch gezien niets nieuws. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre we al kenmerken van identiteitspolitiek zagen bij de Centrumdemocraten en Boerenpartij.

3.1. Centrum Democraten

De CD werd opgericht in november 1984 door Hans Janmaat nadat hij door de Centruumpartij werd geroeyeerd. Met verkiezingsleuzen als "vol = vol" en "Oost West Thuis Best" voerden de Centrumdemocraten een (extreem) rechts-nationalistische koers.⁵⁵ Janmaat en de Centrumdemocraten vertoonden met generaliserende uitspraken over bevolkingsgroepen al kenmerken van rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Hoe zien we dat nog meer terug in de politieke focus en stijl van de partij?

De CD stelde nadrukkelijk op te komen voor de belangen van 'het eigen volk'. Volgens Janmaat werd er in de jaren voor zijn komst een zogenaamd anti-Nederlandbeleid gevoerd door de regering. Door de instroom van onder andere niet-Westerse arbeidsmigranten werden de economische welvaartstaat, de Nederlandse democratie en de Nederlandse culturele identiteit te grabbel gegooid.⁵⁶ Het belangrijkste speerpunt van het verkiezingsprogramma was dan ook het stoppen van het anti-Nederlandbeleid en de multiculturele samenleving door een veel strenger migratiebeleid. Buitenlanders moesten zich aan de Nederlandse cultuur aanpassen of vertrekken. Ze mochten niet deelnemen aan volksverzekeringen en sociale voorzieningen. Wanneer ze zes maanden of langer werkloos waren moesten ze remigreren. Zij en hun kinderen kwamen evenmin in aanmerking voor overheidsbetrekkingen, daarvoor was drie generaties Nederlanderschap vereist. De CD voerde dus een soort anti-buitenlandersbeleid. In het verkiezingsprogramma maar ook in het debat in de Tweede Kamer werd door de CD vaak in wij-zij termen gesproken: Wij de Nederlanders, zij de buitenlanders. Met verkiezingsleuzen als "vol=vol" en "eigen volk eerst" speelde Janmaat in op de groeiende onvrede over werkloosheid, armoede en slechte leefomstandigheden in achterstandswijken. Op basis hiervan zou de CD beschouwd kunnen worden als een voorloper van Forum voor Democratie. De retoriek van Janmaat en de andere centrumdemocraten lijkt in veel aspecten op de retoriek van Baudet en zijn. Nog meer dan Forum richtte de CD zich op de problemen die migranten met zich meenamen. De volgende fragmenten uit het programma 'zendtijd voor politieke partijen' representeren de politieke *focus* van de centrumdemocraten.

⁵⁵ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Centrumdemocraten, geraadpleegd op 12 februari 2022)

⁵⁶ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Centrumdemocraten)

Wil Schuurman: goedenavond kijkers, het kan in het politieke leven soms vreemd lopen. Neem nu bijvoorbeeld de Haagse wethouder Ramnal. Hij heeft als wethouder meegeholpen honderden miljoenen guldens van de gemeente zoek te maken. Als beloning wordt hij nu lid van de Tweede Kamer. Dat lijkt dus een geschikte kracht om ook de staatsfinanciën verder in het honderd te schoppen. Dat komt dan goed uit, want de regering is niet van plan het land gezond te maken en dat kan ook niet als de grenzen wagenwijd open blijven staan er duizenden werklozen ons land blijven binnenstromen. Die mensen brengen grote kosten met zich mee. Zij moeten worden gehuisvest, worden onderwezen en te werk moeten worden gesteld. De Nederlandse bevolking kan of moet daarvoor betalen. [...] De CD wijst al jaren op de toenemende spanningen in onze samenleving. Zo kunnen mogelijk spanningen of conflicten ontstaan met vooral de fundamentalistische Islamieten. De CD vindt dat in een goede democratie de regering aan de kiezers hoort te vragen of wij het goed vinden dat onze samenleving in een multiculturele wordt veranderd. [...] Het beleid moet om. De CD wil beginnen met een stop op de discriminatie van de gewone Nederlanders.

Hans Janmaat: Lubbers wil de problemen met de multiculturele samenleving verkleinen door vreemdelingen sneller Nederlander te maken. Als u hier vijf jaar bent mag je Nederlander worden. Lubbers doet dus nu wat hij in het verleden heeft ontkent, minderheden in de watten leggen. Want hij heeft er geen eisen bij gesteld. Hij heeft niet gezegd dat ze Nederlands moeten spreken en hij heeft niet gezegd dat ze hier ingeburgerd moeten zijn. Lubbers gaat dus cadeautjes geven, het Nederlanderschap een exportartikel. In de Tweede Kamer zit voor de Partij van de Arbeid de heer Apostolou. Hij is nu Nederlander, was in het verleden een Griek. En zegt de heer Apostolou, een Griek blijft altijd een Griek. Dat nemen wij hem niet kwalijk, maar de CD vraagt zich af wat de beste man in het Nederlandse parlement doet. Hij praat bij voorkeur over de minderheden problematiek, dat zult u begrijpen. [...] Helpt u de CD hen onder druk zetten. Wij zullen duwen tot het land weer in de goede richting komt, u weet wel waarom.⁵⁷

De analyse van dit bronfragment suggereert dat de Centrumdemocraten in de jaren tachtig al kenmerken toonden van rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Typisch is de laatste zin van Schuurman: “de CD wil beginnen met een stop op de discriminatie van gewone Nederlanders”. De centrumdemocraten grijpen in hun retoriek voortdurend terug op de Nederlandse etniciteit en dragen een specifiek beeld uit over wat die identiteit precies behelst. Ze zetten zich daarmee af tegen culturele minderheden en de ‘vreemdeling’, wat kenmerkende voorbeelden zijn van rechts-nationalistische identiteitspolitiek.

3.2. De Boerenpartij

De Boerenpartij was een conservatief-liberale partij die vooral bekend stond als een protestpartij. De partij werd opgericht als een voorzetting van de ‘Vrije Boeren’, een politieke beweging die werd opgericht tegen de toenemende overheidsbemoeienis met de agrarische sector. In 1981 werd de partij hernoemd tot Rechtse Volkspartij (RVP), die na 1982 echter in de vergetelheid raakte.⁵⁸ Omdat de partij zich in eerste instantie nadrukkelijk richtte op de belangen van een specifieke groep, ze werd opgericht vanuit de boerengemeenschap en er een populistische retoriek en stijl op nahield zou de Boerenpartij kunnen worden gezien als een voorbeeld van rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Hoe zien we dat terug in de politieke focus en stijl van de partij?

Het belangrijkste doel van de Boerenpartij was een ondernemerslandschap creëren waarin de overheid een minimale rol speelde. Dat hield in vrije handel met weinig reguleringen, lage belastingen en een kleine overheid. In dat opzicht kan de partij in economisch opzicht als liberaal worden beschouwd. De toenemende overheidsbemoeienis zag partijleider Hendrik Koekoek als een aantasting op de vrijheid en zelfs een vorm van dictatuur, vergelijkbaar met de Duitse bezetting of

⁵⁷ Zie het programma: Zendtijd voor politieke partijen, uitzending van 19 mei 1992 (Centrumdemocraten).

⁵⁸ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Boerenpartij, geraadpleegd op 14 februari 2022).

communistische regimes.⁵⁹ Met een dergelijk beleid richtte de partij zich in eerste instantie vooral op de boerengemeenschap en de ondernemer in Nederland. Vanuit organisatorisch opzicht toont de partij kenmerken van een belangenpartij: Ze werd opgericht en was sterk verbonden met een belangengroep van landbouwers (Vrije Boeren) en kon steeds terugvallen op de organisatorische basis van deze beweging.⁶⁰ Naast het politiek-organisatorische voorbeeld zien we identiteitspolitiek vooral ook terug in het nationalistische en conservatieve karakter van de beweging. De Boerenpartij stond voor een samenleving gebaseerd op christelijke normen en waarden en streed fel tegen culturele uitingen die daarin hun optiek niet in pasten. Het was bijvoorbeeld een van de eerste partijen die zich keerde tegen de komst van gastarbeiders. De retoriek van Koekoek en de andere partijleden kan worden omschreven als populistisch en emotioneel. Er werd een felle oppositie gevoerd tegen de politieke elite die de bevolking zou misleiden en uitbuiten en stelde een politiek voor waarin problemen werden opgelost met het nuchtere 'boeren verstand'. In naam van bewaking van de Nederlandse cultuur werden er door partijleden af en toe uitspraken gedaan over gastarbeiders op het scherpst van de snede. Door de scherpe toon die de Boerenpartij soms aansloeg (en het feit dat oud leden lid waren geweest van de NSB) werden zij regelmatig gekwalificeerd als de opvolgers van de NSB, wat kan worden gezien als een overduidelijk voorbeeld van rechts-nationalistische identiteitspolitiek.⁶¹ Het onderstaande krantenartikel uit het Limburgsch Dagblad illustreert de politieke *stijl* die de Boerenpartij destijds hanteerde.

UITLATINGEN LOKKEN KRITIEK UIT: Krasse taal van statenlid over de gastarbeiders

(Van onze verslaggever) MAASTRICHT, 18 sept. — „Alleen in het café of in de huiskamer durft men openlijk te praten over de fricties die het verblijf van buitenlandse gastarbeiders in deze provincie kan oproepen. Ik wil die opvattingen nu hier eens onverbloemd onder woorden brengen". Tijdens de gisteren gehouden vergadering van Provinciale Staten leidde de heer C den Hartog (Boerenpartij) aldus zijn bijdrage in aan het overwegen van een subsidieverzoek van de Limburgse raad voor migratie.

(Den Hartog) We hebben momenteel in Limburg ongeveer 6000 buitenlandse arbeiders, die bijna allen in de kracht van hun leven zijn", stelde de heer Den Hartog vast en hij vervolgde „zesduizend mannen die vroeg of laat achter onze vrouwen en dochters aanjagen. Zij zijn beslist niet slechter dan wij onder diezelfde omstandigheden zouden zijn." De heer Den Hartog voegde hieraan toe dat de buitenlandse gastarbeiders naar ons land zijn gekomen primair om geld te verdienen en naar zijn mening blijft het daarbij voor sommigen onverschillig op welke wijze dit gebeurt. „Er zijn er die zich bezig houden met handel in verdovende middelen en zelfs met handel in vrouwen. Ik sta niet uit mijn duim te zuigen. Wat ik zeg, kan ik met lange lijsten van voorbeelden aantonen", aldus de heer Den Hartog.

De uitlatingen van dit Statenlid ontlokten bij enkele anderen kritiek en tegenspraak. Jan Hoen (CCP) raadde de afgevaardigde van de Boerenpartij aan zich eens in de huid van deze buitenlanders te steken, waarop de aangesprokene onmiddellijk repliceerde: „Dat heb ik al gedaan". Ook dr. H. Waltmans (PPR) wenste zich zeer nadrukkelijk van de stellinginname van de heer Den Hartog te distantieren. Op verzoek van deze laatste stelde de Statenvoorzitter in het vooruitzicht een afzonderlijke bespreking te zullen wijden aan het pendelprobleem in dit gewest.⁶²

Wat opvalt als we kijken naar de politieke focus van de Boerenpartij is dat ze duidelijke kenmerken toont van een belangenpartij. De organisatie van de partij liep langs de gelederen van de

⁵⁹ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Boerenpartij).

⁶⁰ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Boerenpartij).

⁶¹ Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Boerenpartij).

⁶² 'UITLATINGEN LOKKEN KRITIEK UIT: Krasse taal van statenlid over de gastarbeiders', *Limburgsch Dagblad* (18 september 1970). Geraadpleegd via krantenbank Delpher.

boerengemeenschap, ze kwam immers voort uit de politieke beweging 'Vrije Boeren' die voornamelijk bestond uit een groep landbouwers en veehouders. Vanuit die organisatorische basis kwam de Boerenpartij logischerwijs vooral op voor de boerengemeenschap en de kleine ondernemer. De politieke focus van de partij toont vanuit dat perspectief kenmerken van rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Wat opvalt als we kijken naar de politieke stijl van de partij is de emotionele en zwart-witte retoriek. Een van de doelen van de partij was het bewaken van de Nederlandse cultuur en haar christelijke waarden. Om die te beschermen sprak de partij zich regelmatig uit over wat de Nederlandse cultuur behelst en wat daar wel of niet bij zij horen. In dat opzicht toont de politieke stijl van de Boerenpartij dus ook kenmerken van rechts-nationalistische identiteitspolitiek.

Resultaten en Conclusie

Identiteitspolitiek als omschrijving van een politieke ontwikkeling, concept of als kwalificatie van bepaalde manieren van politiek voeren is in het huidige politieke landschap haast niet meer weg te denken. Het debat rondom de term staat bol van de normatieve opvattingen en kwalificaties waardoor de vraag wordt opgeroepen wat identiteitspolitiek precies kenmerkt. In dit bachelor werkstuk is daarom een verkennend politiek historisch onderzoek gedaan naar de kenmerken van identiteitspolitiek aan de hand van twee klassieke vragen uit de literatuur over politieke representatie. Specifiek is de volgende onderzoeksvraag onderzocht: *Welke patronen of kenmerken zien we terug in de focus en stijl van politieke actoren die worden gekwalificeerd als identiteitspolitiek of identiteitspolitiek claimen te voeren?*

Uit het verkennende onderzoek kunnen we ten minste drie terugkomende kenmerken uitlichten die structureel lijken terug te komen bij politieke bewegingen en actoren die worden gekwalificeerd als identiteitspolitiek of identiteitspolitiek claimen te voeren. (1) Het betreft politieke bewegingen die zeer nadrukkelijk de belangen van één specifieke groep behartigen. Daarbij bepalen één of een aantal gemeenschappelijke identiteitskenmerken de politieke koers en standpunten die zo'n beweging inneemt. In de praktijk zien we dat bijvoorbeeld duidelijk terug bij DENK. De partij richt zich nadrukkelijk op de belangen van de Islamitische gemeenschap in Nederland en neemt politieke standpunten in vanuit die Islamitische identiteit (religie). (2) Politieke bewegingen die identiteitspolitiek voeren zijn structureel bezig met het voeren van een soort cultuurstrijd waarin zij de groep die zij zelf vertegenwoordigen 'definiëren' op een specifieke manier en zich daarmee 'afschieden' van de rest van de maatschappij. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen links-emancipatorische identiteitspolitiek en rechts-nationalistische identiteitspolitiek. Bij links-emancipatorische identiteitspolitiek gaat het over politieke bewegingen die opkomen tegen vormen van marginalisatie, uitbuiting, discriminatie en stereotypering van bepaalde groepen in de samenleving. De leden van zo'n beweging verzetten zich niet tegen het 'anders' zijn van hun groep maar verwerpen de gedachte dat dit zou betekenen dat zij 'minder' zouden zijn en willen meer culturele erkenning voor hun identiteit. Dit zien we bijvoorbeeld duidelijk terug bij BIJ1. De partij richt zich in het politieke debat vaak tegen vooroordelen en stereotypering van verschillende bevolkingsgroepen. Zo'n debat kenmerkt zich door het maken en verwerpen van claims over het karakter van een bepaalde groep. Waarbij het bij links-emancipatorische identiteitspolitiek vaak gaat over het includeren van bepaalde groepen zien we bij rechts-nationalistische partijen juist de neiging bepaalde groepen te excluderen. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij de Centrumdemocraten en Forum voor Democratie. Deze partijen richten zich nadrukkelijk tegen nieuwe culturele invloeden die volgens hen haaks staan op de Nederlandse cultuur. In de retoriek van deze partijen wordt er een duidelijke tegenstelling geschetst tussen 'Nederlander' en de 'ander'. (3) Tot slot is de manier waarop

deze politieke organisaties zich organiseren opvallend. Bij het organiseren van zo'n beweging wordt identiteit nadrukkelijk ingezet om mensen te mobiliseren. Dat zien we bijvoorbeeld terug bij de Boerenpartij. Een partij die zich nadrukkelijk organiseerde langs de gelederen van de boerengemeenschap. Daarbij werd in de campagne regelmatig teruggegrepen naar de 'boeren identiteit' (het 'boeren verstand').

Wanneer men uitspraken doet over de positieve of negatieve impact van politieke ontwikkelingen is het van belang dat duidelijk is wat zo'n ontwikkeling precies behelst. Des te opvallender is het actuele debat over identiteitspolitiek, waarin voor- en tegenstanders allerlei uitspraken doen over de invloed van dit politieke fenomeen. Vanuit dat perspectief is in dit bachelor werkstuk getracht een beter begrip te krijgen van 'identiteitspolitiek'. Echter, het werkstuk moet worden gezien als een eerste aanzet naar meer politiek historisch onderzoek. Op basis van het gedane onderzoek kunnen namelijk geen harde conclusies worden getrokken over de structurele kenmerken van identiteitspolitiek. Uitvoeriger onderzoek is daarom nodig om een beter inzicht te krijgen in wat identiteitspolitiek precies is, om op basis daarvan uitspraken te doen over de positieve of negatieve impact van deze politieke ontwikkeling op onze maatschappij.

Bibliografie

Bronmateriaal

Archiefmateriaal

Handelingen van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal (HTK), Krantenbank Delpher, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP).

HTK 20 april 2017, n. 65 item 4, Plenair debat over racisme en discriminatie in Nederland.

HTK 29 april 2021, n. 73 item 5, Plenair debat over bericht dat het kabinet informatie over de toeslagenaffaire voor de Tweede Kamer achterhield.

HTK 19 januari 2022, n. 27 item 10, debat over Begroting van Justitie en Veiligheid.

HTK 25 januari 2021, n. 32 item 8, Plenair debat over de huisvesting van statushouders.

'UITLATINGEN LOKKEN KRITIEK UIT: Krasse taal van statenlid over de gastarbeiders', *Limburgsch Dagblad* (18 september 1970). Geraadpleegd via krantenbank Delpher.

Digitale bronnen

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DENK), <https://dnpp.nl/> (Geraadpleegd op 23 december 2021).

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (BIJ1), <https://dnpp.nl/> (Geraadpleegd op 25 november 2021).

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Forum voor Democratie), <https://dnpp.nl/> (Geraadpleegd op 12 februari 2022).

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Centrumdemocraten), <https://dnpp.nl/> (Geraadpleegd op 12 februari 2022).

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (Boerenpartij) (Geraadpleegd op 14 februari 2022).

<https://www.parlement.com/> (Forum voor Democratie, geraadpleegd op 12 februari 2022).

<https://www.fvd.nl/> zie: standpunten→Aanpakken van immigratie (geraadpleegd 12 februari 2022).

Krantenartikelen

Valentijn de Hingh, 'Hoe los je racisme, seksisme en homofobie op? Allemaal tegelijk', *De Correspondent* (1 mei 2020).

John Jansen van Galen, 'Het einde van identiteitspolitiek: Stem wat je vindt, niet wat je bent', *Het Parool* (30 mei 2020).

Overig materiaal

VPRO podcast Polititia, De jaren '00 en identiteitspolitiek. Met Sylvana Simons (Seizoen 1 aflevering 13).

Zendtijd voor politieke partijen, uitzending van 19 mei 1992 (Centrumdemocraten).

Google Books Ngram viewer: identity politics/identiteitspolitiek.

Uitzending van WNL op Zondag (15 september 2019).

Literatuur

Andeweg, R.B., en Thomassen, J., 'Binnenhof van Binnenuit: Tweede Kamerleden over Het Functioneren van de Nederlandse Democratie.' (Raad voor het openbaar bestuur 2007).

Andeweg, R.B., van Vonno, C., 'Kamervragen: Een Enquete Onder Leden van Eerste En Tweede Kamer,' (Den Haag 2018) 1–34.

Bernstein, M., 'Identity Politics' *Annual Review of Sociology* 31: (Connecticut 2005) 47–74.

Broersma, M., en Koopmans, J.W., *Identiteitspolitiek: Media en de constructie van gemeenschapsgevoel* (Groningen 2010).

Burke, E., 'Speech to the Electors in Bristol', in: *The Works of the Right Hon. Edmund Burke* (Londen 1854).

Coolsaet, R., *De geschiedenis van de wereld van morgen* (Halewyck 2008).

Cliteur, P., *Diversiteit, identiteit en de 'Culture Wars'* (Leiden 2019)

Drayer, E. *Witte Schuld. Over identiteitspolitiek* (Atlas Contact 2019).

Engelen, E., *Het is klasse, suffie, niet identiteit!* (2018).

- Ensel, R., 'Multiculturalisme in de Politieke Partij.' *Migrantenstudies* 19 (3): 156–172. (2003).
- Fukuyama, F., 'Against Identity Politics: The New Tribalism and the Crisis of Democracy', *Foreign Affairs* 97 (2018).
- Fukuyama, F., *Identity: Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition* (Stanford 2018).
- Heyes, C., 'Identity Politics', *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Herfst 2020 editie).
- Hobsbawm, E., Voordracht voor het Institute of Education, 'Identity Politics and the Left', *New Left Review* v. 217 (1995).
- Hoetink, C., *Macht Der Gewoonte: regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Van Tilt 2018).
- Hoetink, C., 'Gids Voor de Handelingen Der Staten-Generaal' (Nijmegen 2019).
- Houtman, D. 'Posttraditionele identiteiten tussen essentialisme en relativisme', *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis* 34 (2004).
- Manin, B., *The Principles of Representative Government* (97e druk; Cambridge 1997).
- Saward, M., *The Representative Claim* (Warwick 2010).
- Saward, M., 'The Representative Claim', *Contemporary Political Theory* (v. 3, 2010) 297–318.
- Te Velde, H., *Van Regentenmentaliteit Tot Populisme . Politieke Tradities in Nederland* (2010).
- Vugt, E. van, *De Staten-Generaal Vertegenwoordigen Het Geheele Nederlandsche Volk : Een Onderzoek Naar de Veranderingen in de Betekenis van Artikel 50 Grondwet Tussen 1814 En 1983* (Den Haag 2021).
- Wekker, G., *White innocence: Paradoxes of Colonialism and Race* (Duke University Press 2017).
- Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel, 'Lage Drempels, Hoge Dijken. Democratie en rechtsstaat in balans (2018).'
- UNDP, Human Development Report 2004: Cultural Liberty in Today's Diverse World (New York 2004).